

Οικογένεια και γυναίκα στην ελληνική κοινωνία

Στο άρθρο 16(3) της Παγκόσμιας Διακήρυξης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων αναφέρεται: "Η οικογένεια είναι η φυσική και θεμελιώδης μονάδα της κοινωνίας και χρειάζεται να προστατεύεται από την κοινωνία και το κράτος". Η ανθρώπινη **οικογένεια** είναι μια θεσμοθετημένη βιο-κοινωνική μονάδα (biological group) που αποτελείται από δύο τουλάχιστον ενήλικα άτομα ετερόφυλα και μη συγγενικά εξ αίματος που έχουν παντρευτεί καθώς και τέκνα αυτών, η καλούμενη έτσι και "πυρηνική οικογένεια". Η λειτουργία της πυρηνικής οικογένειας αποσκοπεί στην παροχή ικανοποίησης και ελέγχου των αναγκών του θυμικού (affectional needs) -συμπεριλαμβανομένων και των σεξουαλικών σχέσεων- καθώς και στη διατήρηση μιας "κοινωνικο-πολιτιστικής" κατάστασης (sociocultural situation) για την ανατροφή και ομαλή κοινωνικοποίηση των τέκνων. Κάθε λοιπόν ομάδα που συγκροτείται με τον παραπάνω τρόπο και ταυτόχρονα επιτελεί τις παραπάνω ελάχιστες λειτουργίες καλείται "οικογένεια". Η διάρθρωση της δομής, της κάθε οικογένειας, που σχετίζεται τυπικά μέσω της συγγένειας ή της ιδιοκτησίας, και όπως έχει εξελιχθεί αυτή μέχρι σήμερα, περιλαμβάνει διάφορους "τύπους" οικογένειας που αναλύονται παρακάτω. Αν και πολλοί αντιλαμβάνονται τη συγγένεια ως συγγένεια αίματος, στην κοινωνική ανθρωπολογία ο όρος «αίμα» αντιμετωπίζεται ενίοτε μεταφορικά και όχι ως απότοκος της γενετικής συγγένειας.

Σε ό,τι αφορά στην Ελλάδα ο όρος "οικογένεια" δεν απαντάται στην κλασική και στην ελληνιστική περίοδο. Για πρώτη φορά αυτός απαντάται σε μεσαιωνικά (βυζαντινά) κείμενα. Ως εκ τούτου είναι ένας όρος νεότερος, ο οποίος αποτελείται από δύο συνθετικά: «οίκος» και «γένος». Η αντίστοιχη αρχαιοελληνική λέξη είναι ο όρος «οίκος» που σήμερα χρησιμοποιείται επίσημα μόνο για βασιλικές οικογένειες ενώ στην σύγχρονη ελληνική λαϊκή γλώσσα οι όροι που χρησιμοποιούνται είναι: *φαμελιά* (από το γαλλικό όρο), *φαμίλια* (από τον αγγλικό όρο), *ασκέρι*, *φάρα* ως και *τζάκι* (από το τουρκικό *στζάκ*). Στη νεότερη Ελλάδα χρησιμοποιούμε τον όρο «οικογένεια» υπό την ευρεία και στενή σημασία της, εννοώντας αφενός το γένος, τη γενιά, τους συγγενείς, αφετέρου τα συγγενικά πρόσωπα που βρίσκονται κάτω από μία στέγη. Στην Ελλάδα η διαβίωση άλλων προσώπων στο σπίτι εκτός από τους συγγενείς είναι πολύ σπάνια, πλην των αστικών κέντρων στην νεότερη περίοδο της ελληνικής ιστορίας. Βασική προϋπόθεση της οικογένειας με τη στενή έννοια είναι η ανταλλαγή οικιακών υπηρεσιών. Αυτή η μορφή οικογένειας αναδεικνύει χαρακτηριστικά όπως η κοινή οικονομία (συνεργασία, ιδιοκτησία) και η κοινή κατανάλωση, (κοινό μαγειρείο). Τα χαρακτηριστικά αυτά μας οδηγούν και στους όρους «νοικοκυριό», «σπίτι», «σπιτικό». Ο πρώτος όρος χρησιμοποιείται συνήθως από τους δημογράφους και τους στατιστικούς, οι δύο άλλοι χρησιμοποιούνται γενικότερα στην ανθρωπολογική, εθνολογική και λαογραφική έρευνα, διατηρώντας παράλληλα πολλά κοινά σημεία με την έννοια του αρχαίου «οίκου». Σε ορισμένα κράτη σήμερα, η έννοια της οικογένειας έχει αρχίσει να περιλαμβάνει και σύνδεσμο ατόμων του ίδιου φύλου, με τη θεσμοθέτηση του γάμου των ομοφυλοφίλων και υιοθεσίας τέκνων.

Συγγένεια και καταγωγή

Με τον όρο «συγγένεια» εννοείται η αρχή με βάση την οποία ορίζουμε όλους τους συγγενείς, δηλαδή μέλη συγγενικών οικογενειών που περιλαμβάνονται σε μια ακτίνα με αναφορά στο Άτομο. Οι βαθμοί συγγένειας στους οποίους περιλαμβάνονται οι συγγενείς στην Ελλάδα, φτάνουν κατά κανόνα ως τα δεύτερα ξαδέρφια από τη γυναικεία πλευρά και ως τα τρίτα αλλά και περισσότερο ακόμα μακρινά από την ανδρική πλευρά. Η ανισότητα στις δύο πλευρές οφείλεται αφενός στην ύπαρξη του πατρικού επωνύμου, αφετέρου στον χαρακτήρα του ελληνικού συστήματος συγγένειας, το οποίο δίνει μεγαλύτερο βάρος και έμφαση στην πατρική ή ανδρική πλευρά. Η έκταση εξαρτάται πάντα και από τις τοπικές ιδιομορφίες του συστήματος συγγένειας.

Παραδοσιακή οικογένεια στην Ελλάδα

Η οικογένεια έχει παγκοσμίως αλλά και στην Ελλάδα πολλές μορφές. Τα μεμονωμένα άτομα δεν αποτελούν οικογένεια και ορίζονται για λόγους πρακτικούς ως «μονήρη». Συνήθως σε μια τοπική κοινωνία συνυπάρχουν περισσότεροι τύποι οικογενειών, πράγμα που οφείλεται στον κύκλο ανάπτυξης της οικιακής ομάδας σε μια δεδομένη στιγμή. Ακόμη μπορεί μερικοί τύποι να μην απαντώνται καθόλου σε μια τοπική κοινωνία.

- **Η πολυπυρηνική οικογένεια:** Η πολυπυρηνική οικογένεια απαντάται σε πολλές περιοχές του κόσμου (Ινδίες, Κίνα) και ιδιαίτερα στα Βαλκάνια, καθώς και στην Ελλάδα. Ήταν διαδεδομένη ως τα μέσα του 20ου αιώνα σε μεγάλη έκταση της ηπειρωτικής Ελλάδας σε ορεινές, ημιορεινές αλλά και πεδινές περιοχές. Απουσίαζε από τα νησιά του Αιγαίου, ενώ υπήρχε σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό σε ορισμένα νησιά της Επτανήσου, ενδεχομένως λόγω μετανάστευσης τους τελευταίους αιώνες από την ηπειρωτική Ελλάδα.
- **Η πατροπλευρική πολυπυρηνική οικογένεια:** Η οικογένεια αυτού του τύπου είναι γνωστή και ως μεγάλη πατριαρχική οικογένεια. Ο όρος πατριαρχική όμως δηλώνει περισσότερο την αυξημένη εξουσία του πατέρα (*patria potestas*). Αποκαλείται πατροπλευρική, γιατί από άποψη δομής και μορφής οι συγγενείς μέσα σε αυτήν συνδέονται μέσω ανδρών. Η πατροπλευρική πολυπυρηνική οικογένεια στηρίζεται στην αρχή σύμφωνα με την οποία η νύφη έρχεται και εγκαθίσταται στο σπίτι του πεθερού. Η πατροπλευρική πολυπυρηνική οικογένεια ήταν διαδεδομένη κυρίως στις ορεινές, ημιορεινές ακόμη και πεδινές περιοχές της χώρας, όπου υπήρχε μεγάλη κτηνοτροφία αλλά και εκτατική καλλιέργεια δημητριακών (π.χ. στους κτηνοτρόφους Βλάχους της Πίνδου, στους γεωργούς Καραγκούνηδες της Θεσσαλικής πεδιάδας και αλλού). Στην Ελλάδα και την κεντρική Ευρώπη εκτός από τη σύνθετη οικογένεια απαντάται σπανιότερα και η πολυσύνθετη πολυπυρηνική οικογένεια, στην οποία υπάρχουν παντρεμένα ανίψια και εγγόνια, τέσσερις δηλαδή γενιές, (κυρίως στη βόρεια Ελλάδα, σε Ήπειρο, Μακεδονία, Θράκη).
- **Η αμφιπλευρική πολυπυρηνική οικογένεια:** Ουσιαστικά πρόκειται για μια παραλλαγή της πολυπυρηνικής οικογένειας. Η διαφορά συνίσταται στο γεγονός ότι σε αυτόν τον τύπο μαζί με τους παντρεμένους αδερφούς μπορεί να συμβιώνει στο σπίτι και μία ή περισσότερες αδερφές. Ο συγκεκριμένος τύπος οικογένειας έχει επισημανθεί στα Μεσόγεια της Αττικής, στην πεδινή και ημιορεινή Βοιωτία και στο Πωγώνι Ηπείρου. Η αμφιπλευρική πολυπυρηνική οικογένεια χαρακτηρίζεται από την απουσία του εθίμου της «εξαγοράς της νύφης». Αντίθετα στην περίπτωση αυτή συνηθίζεται η λεγόμενη «προγαμιαία δωρεά», δηλαδή ο γαμπρός ή ο πατέρας του προσφέρει προσωπικά στη νύφη ένα χρηματικό ποσό ή αντ' αυτού ακριβά κοσμήματα.
- **Η μητροπλευρική οικογένεια:** Ο συγκεκριμένος τύπος οικογένειας συναντιέται θεσμικά συνήθως στα νησιά του Αιγαίου και σπάνια στον ελλαδικό ηπειρωτικό χώρο. Η μητροπλευρική οικογένεια στηρίζεται στην αρχή της εγκατάστασης του γαμπρού στο σπίτι της μητέρας της νύφης. Το σπίτι στο τέλος κληρονομείται από την κόρη, που μπορεί να είναι η πρώτη ή η τελευταία. Συχνότερα όμως πρόκειται για την πρωτότοκη κόρη, η οποία στα νησιά του Αιγαίου έχει αυξημένα δικαιώματα. Στη μητροπλευρική οικογένεια τη φροντίδα των γονέων αναλαμβάνει η κόρη της οικογένειας. Ταυτόχρονα η συνέχιση του «σπιτιού» γίνεται μέσω θηλυγονίας, δηλαδή καταγωγής από γυναίκες. Η μητροπλευρική οικογένεια δεν προϋποθέτει υποχρεωτικά εγκατάσταση και των δύο ζευγαριών, γονιών και κόρης κάτω από την ίδια στέγη. Συνήθως οι γέροντες γονείς διαμένουν σε ένα σπίτι συνεχόμενο ή κοντά στο σπίτι της κόρης, που μπορεί να είναι και στην αυλή, το λεγόμενο γεροντικό. Η μητροπλευρική οικογένεια-κορμός έχει συνδεθεί από πλευράς οικονομίας με την απασχόληση των ανδρών στη θάλασσα, (αλιεία, ναυτιλία).

Παραδοσιακά σύμβολα της οικογένειας

Η οικογένεια αποτελεί ταυτόχρονα και μια συμβολική ομάδα.

Η εστία: Μέσα σε κάθε παραδοσιακό σπίτι υπάρχει η εστία (τζάκι). Η εστία δεν αποτελεί απλώς ένα χώρο όπου μαγειρεύουν οι άνθρωποι και ζεσταίνονται, αλλά είναι το σύμβολο της ενότητας της οικογένειας. Δεν είναι άσχετο το έθιμο που συναντάμε σε περιοχές του βορειελλαδικού χώρου κατά τη διαίρεση της μεγάλης οικογένειας: μεταφέρεται φωτιά από την εστία του πατρικού σπιτιού στα σπίτια των γιων. Με τον τρόπο αυτό προβάλλεται η συνέχεια της οικογένειας. Σε ορισμένες περιοχές της Ηπείρου όταν η νύφη εισέρχεται στο σπίτι του πεθερού, μια από τις πρώτες ενέργειες της είναι να προσκυνήσει την εστία.

Το εικονοστάσι: Παρεμφερή ρόλο έχει και το εικονοστάσι, πιθανή επιβίωση της αρχαίας εστίας, όπου τοποθετούνται οι εικόνες των αγίων της οικογένειας ή των αγίων των οποίων τα ονόματα έχουν ο αρχηγός και τα μέλη της οικογένειας.

Τα στέφανα: Ισχυρό σύμβολο του γάμου, αρκετές φορές τοποθετούνται σε στεφανοθήκες, δίπλα στο εικονοστάσι, για να δείξουν ότι ο γάμος είναι τόσο ιερός δεσμός όσο και η εκκλησία που τον ευλόγησε, ή όσο οι εικόνες των αγίων που φυλάσσονται στο εικονοστάσι.

Το φίδι και η νεράιδα του σπιτιού: Εκτός από τα σύμβολα που συνδέονται με τη φωτιά (εστία, καντήλι) σε όλη την Ελλάδα υπήρχε παλαιότερα η πίστη σε ένα «φίδι του σπιτιού», το οποίο προστατεύει την οικογένεια και δεν πρέπει κανείς να το πειράξει. Είναι ο *οικουρός όφις* της αρχαιότητας. Πιστεύεται ότι αν κάποιος πειράξει ή σκοτώσει το φίδι, τότε θα πεθάνει ένα μέλος ή ο αρχηγός της οικογένειας. Σε ορισμένες περιοχές της Ελλάδας το φίδι αυτό είναι θηλυκό ή συνδέεται με μια φανταστική γυναικεία μορφή (νεράιδα) με διάφορες ονομασίες.

Το αίμα και ο σπόρος: Άλλα σύμβολα, τα οποία όμως έχουν περισσότερο σχέση με την έννοια της οικογένειας ως ομάδας συγγενών, είναι το αίμα και ο σπόρος (σπέρμα). Το αίμα και ο σπόρος συμβολίζουν κυρίως τη συγγένεια ή τους συγγενείς από την ανδρική πλευρά, μέσα και έξω από το σπίτι. Πιστεύεται ότι με το αίμα και το σπόρο μεταβιβάζονται από τους παππούδες τα φυσικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά στην ομάδα.

Η θέση της γυναίκας στην αρχαία ελληνική κοινωνία

Είναι αλήθεια ότι καθώς οι πολιτισμοί διαφέρουν μεταξύ τους, διαφέρουν και οι ρόλοι που αναθέτουν στο ένα ή το άλλο φύλο, και οι διάφορες εργασίες, κάποιες από τις οποίες σε μια κοινωνία μπορεί να θεωρούνται αντρικές ενώ σε άλλη γυναικείες. Η μόνη σταθερά για τον καθορισμό αυτών των ρόλων είναι το γεγονός ότι οι γυναίκες, απασχολημένες κατά το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους με τη γέννηση και ανατροφή των παιδιών, ήταν υποχρεωμένες να μένουν κοντά στο χώρο της κατοικίας τους και, συνεπώς, να αναλαμβάνουν τα καθήκοντα που μπορούσαν να εκτελέσουν χωρίς να εγκαταλείπουν την κύρια αποστολή τους.

Στα Ομηρικά Έπη, στη Μινωική και στη Μυκηναϊκή εποχή, οι γυναίκες ήταν σε πολύ καλή μοίρα. Αγαπούσαν την οικογένειά τους, συζητούσαν ελεύθερα μαζί με τους άντρες, επικρατούσε η μονογαμία, ο γάμος ήταν ιερός και αδιάλυτος, οι συζυγικές σχέσεις βασιζόνταν σε αμοιβαία αγάπη και εκτίμηση. Η πολυτεκνία εθεωρείτο μεγάλο αγαθό και ευτυχία, ενώ η ατεκνία μεγάλη συμφορά και εκδήλωση θεϊκής τιμωρίας. Στην αρχαία Σπάρτη οι γυναίκες ήταν σχεδόν ίσες με τους άντρες, συγχρωτίζονταν ελεύθερα στο δημόσιο βίο και στους αθλητικούς αγώνες, παντρεύονταν τον άντρα που θα αγαπούσαν, και είχαν γνώμη στα πολιτικά και δημόσια πράγματα. Είναι γνωστό ότι οι Σπαρτιάτισσες έλεγαν στους άντρες τους το γνωστό "**Η ταν ή επί τας**";

Η σύγχρονη αντίληψη για τη θέση της γυναίκας στην αρχαιότητα στηρίχτηκε περισσότερο στο καθεστώς της κλασικής Αθήνας, που οπωσδήποτε ήταν δυσμενέστερο για τη γυναίκα. Αν και πολλές φιλολογικές πηγές προβάλλουν την αντίληψη ότι η Αθηναία γυναίκα ήταν λίγο παραπάνω από τους δούλους, οι έρευνες έχουν δείξει ότι ως έργα αντρών παρουσιάζουν μάλλον την αντρική άποψη και όχι απαραίτητα την αλήθεια. Η ιδέα της φυλακισμένης στο γυναικωνίτη Αθηναίας, καλλιεργήθηκε το 19ο και το 18ο αιώνα μ.Χ., στην προσπάθεια ν' αντιμετωπιστεί η θέση της γυναίκας στην κοινωνία εκείνης της εποχής. Υποστήριξαν, λοιπόν, πως οι γυναίκες ήταν θαμμένες στους γυναικωνίτες, όμως χιλιάδες ανάγλυφες παραστάσεις τις παρουσιάζουν δραστήριες, περιποιημένες και καλλιεργημένες, να συμμετέχουν και να απολαμβάνουν πλάι στους άντρες το βιοτικό επίπεδο που πρόσφερε η εποχή τους. Κάνουν λόγο για γυναίκες αμόρφωτες και ικανές μόνο για παιδοποιία, όμως βρίσκουμε γυναίκες μουσικούς, ποιήτριες, βιοτέχνες και εμπόρους.

Μια επιδείνωση της κατάστασης παρουσιάστηκε στη ρωμαϊκή εποχή, όπου η γυναίκα έπρεπε να είναι σε πλήρη υποταγή στην εξουσία πρώτα του πατέρα ή του αδελφού και ύστερα του άντρα της. Στη συνέχεια όμως η κατάσταση βελτιώθηκε, η Ρωμαία οικοδέσποινα ήταν σεβαστή, και η ρωμαϊκή ιστορία παρουσιάζει πλήθος γυναικείων ονομάτων που διακρίθηκαν.

Η θέση της γυναίκας στη σημερινή ελληνική κοινωνία

Τα τελευταία χρόνια ο τύπος της παραδοσιακής πατριαρχικής οικογένειας στην Ελλάδα έχει σχεδόν εκλείψει. Αυτό συντελέστηκε σταδιακά, αρχής γενομένης από τη λήξη του Εμφυλίου Πολέμου, οπότε παρατηρήθηκαν σημαντικές αλλαγές στην οικονομία και στην κοινωνική δομή της χώρας που άλλαξαν το σύνολο των κοινωνικών βάσεων. Οι κυριότερες από αυτές τις αλλαγές μπορούν να συνοψιστούν στη μείωση των παιδιών στην οικογένεια (συνέπεια της αλλαγής στον οικογενειακό τρόπο παραγωγής που δεν απαιτούσε πια τόσο πολλά χέρια). Σήμερα η ελληνική κοινωνία, όπως και οι υπόλοιπες δυτικοευρωπαϊκές κοινωνίες, βρίσκεται αντιμέτωπη με το πρόβλημα της υπογεννητικότητας, καθώς σε κάθε Ελληνίδα αναλογούν περίπου 1,3 παιδιά. Άλλοι παράγοντες που συντέλεσαν στην αλλαγή του οικογενειακού μοντέλου αποδίδονται στη μετανάστευση και στην αστυφιλία, που επέβαλαν άλλες μορφές οικογενειακής συμβίωσης. Σταδιακά όλο και περισσότεροι νέοι των περιοχών της ελληνικής υπαίθρου άρχισαν τις δεκαετίες του '50 και του '60 να εγκαταλείπουν την αγροτική κοινωνία του χωριού τους και εγκαθίστανται στις πόλεις, αλλάζοντας συχνά επαγγελματική απασχόληση και δημιουργώντας τη δική τους πυρηνική οικογένεια.

Παρά το γεγονός όμως ότι εξασθένησε ο τύπος της πατριαρχικής εκτεταμένης οικογένειας παραχωρώντας τη θέση του στον τύπο της πυρηνικής οικογένειας, οι ενδοοικογενειακές σχέσεις και οι ρόλοι μέσα στην ελληνική οικογένεια άλλαξαν με σημαντική καθυστέρηση. Ενώ στην προπολεμική ελληνική οικογένεια οι ρόλοι άνδρα – γυναίκας – παιδιών ήταν σαφώς διακριτοί η κατάσταση στη συνέχεια άρχισε να περιπλέκεται καθώς η Ελληνίδα γυναίκα, καθώς ελάμβανε όλο και πιο ενεργό μέρος στην παραγωγική διαδικασία, άρχισε να διεκδικεί ισότιμη μεταχείριση στην κοινωνία και στην οικογένεια. Σε αυτό συνέβαλε επίσης η συμμετοχή της γυναίκας στην εκπαιδευτική διαδικασία. Η χειραφέτηση των γυναικών επέφερε σειρά τριβών και διαφωνιών για τον καταμερισμό των οικιακών εργασιών και των αρμοδιοτήτων στην οικογένεια, οι οποίες συνεχίζονται αμείωτα μέχρι σήμερα. Μέχρι τη δεκαετία του '80 σε πολλές οικογένειες ο άνδρας ήταν αυτός που δούλευε έξω από το σπίτι, ενώ η γυναίκα αναλάμβανε παραδοσιακά τη φροντίδα και την ευθύνη του νοικοκυριού, ακόμα και στις περιπτώσεις που η γυναίκα ήταν εργαζόμενη. Ο άνδρας κρατούσε το ταμείο του σπιτιού, ωστόσο σταδιακά άρχισε να συμβουλευτείται για τα ψώνια τη γυναίκα. Περιπτώσεις κατά τις οποίες οι άντρες και οι γιοι ασχολούνται με τις δουλειές του σπιτιού εξακολουθούν να θεωρούνται περιθωριακές μέχρι σήμερα. Ο σχετικός διαχωρισμός των οικιακών καθηκόντων

σε «ανδρικές και γυναικείες δουλειές» γίνεται, παραδόξως, με πρωτοβουλία των μητέρων. Ανέκαθεν στην παραδοσιακή ελληνική οικογένεια υπήρχε έντονη διάκριση ανάμεσα σε ανδρικούς και γυναικείους ρόλους και σε αυτό σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε η συντηρητική στάση της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Η δημόσια ζωή στην Ελλάδα ήταν έως πρόσφατα κατειλημμένη από τους άνδρες. Μόνο μετά τη δεκαετία του '80 αρκετοί άνδρες επηρεασμένοι από δυτικά πρότυπα διακήρυξαν τη χειραφέτηση της γυναίκας και την προβολή της θέσης της στην κοινωνία ως ισότιμης με τον άνδρα. Με την εκβιομηχάνιση και αστικοποίηση της κοινωνίας από τη δεκαετία του '60 όλο και περισσότερες γυναίκες ενσωματώθηκαν στο εργατικό δυναμικό και η πυρηνική οικογένεια έγινε ο κανόνας και όχι η εξαίρεση. Για πρώτη φορά οι ελληνίδες απαίτησαν δικαίωμα ψήφου την περίοδο της κατοχής, ασκώντας εκλογικό δικαίωμα στις περιοχές της ανταρτοκρατούμενης «Ελεύθερης Ελλάδας» (1944). Επίσημως οι Ελληνίδες ψήφισαν για πρώτη φορά το 1952. Σε κάθε περίπτωση η ανάμιξη γυναικών στο δημόσιο βίο της χώρας και η ανάδειξή τους σε ανώτερα κοινωνικά αξιώματα εξακολουθεί να υστερεί σημαντικά σε σχέση με τη Δύση ακόμα και σε σχέση με την τσεχική κοινωνία.

Σημαντικές αλλαγές στο οικογενειακό δίκαιο της χώρας επέφερε στα μέσα της δεκαετίας του '80 η σοσιαλιστική κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ. Με νομοθετικές διατάξεις εκείνη την περίοδο υιοθετήθηκε παράδειγμα ο πολιτικός γάμος, η πολιτική ονοματοδοσία, καταργήθηκε η **προίκα**, απλοποιήθηκαν οι διαδικασίες διαζυγίου, ενώ εξασφαλίστηκε η ισότιμη μεταχείριση των γυναικών στην εργασία. Παρά τις νομοθετικές αλλαγές όμως οι ισχυρές παραδοσιακές σχέσεις της ελληνικής οικογένειας επιβάλλουν την προσφυγή στην εκκλησία για σημαντικές στιγμές της οικογενειακής ζωής όπως ο γάμος, τα βαφτίσια, οι κηδείες κλπ. Σε αχρηστία έχει περιέλθει ο θεσμός του **συνοικέσιου ή προξενιού**. Παλαιά όταν ένας νέος ήθελε να παντρευτεί, εκμυστηρεύονταν στους γονείς του την πρόθεσή του, εκδηλώνοντας την προτίμησή του για συγκεκριμένη κοπέλα. Οι γονείς ανέθεταν σε φιλικά ή σε συγγενικά τους πρόσωπα (προξενήτρες) να διερευνήσουν τις προθέσεις του οικογενειακού περιβάλλοντος του κοριτσιού. Αν η απάντηση ήταν θετική, τότε προχωρούσαν στον αρραβώνα που συνίστατο στην ανταλλαγή μερικών δώρων και στον καθορισμό της προίκας. Σήμερα όμως οι θυγατέρες και οι γιοι, ιδιαίτερα οι πρώτες, επιλέγουν το σύντροφό τους μόνοι τους, συχνά χωρίς τη γονεϊκή συγκατάθεση και ορισμένες φορές αντίθετα από αυτή.

Το έθιμο του γάμου εξακολουθεί να αποτελεί μια από τις σημαντικότερες στιγμές της κοινωνικής ζωής στην Ελλάδα. Οι περισσότεροι γάμοι (σχεδόν εννιά στους δέκα) τελούνται σε εκκλησίες και λιγότεροι σε Δημαρχεία. Στους γάμους παραυρίσκονται όλοι οι συγγενείς και φίλοι των νεόνυμφων και αρκετές φορές ο αριθμός των συμμετεχόντων ξεπερνάει τα εκατό ή και τα διακόσια άτομα. Ο γάμος αποτελεί μια πολυέξοδη διαδικασία καθώς συνήθως οι γονείς των νεόνυμφων πρέπει να καταβάλουν τα έξοδα φιλοξενίας (γλεντιού) των καλεσμένων. Οι καλεσμένοι στο γάμο φέρνουν δώρα που τα τελευταία χρόνια έχουν τη μορφή της οικονομικής συνεισφοράς και λιγότερες φορές την αγορά κάποιας οικιακής συσκευής.

Τα τελευταία χρόνια έχει μειωθεί δραματικά τα ποσοστά γάμων ενώ παρατηρείται αύξηση και στα όρια ηλικίας γάμου αγοριών και κοριτσιών (συνήθως μετά τα 30 χρόνια). Η προίκα έχει αλλάξει μορφή, καθώς οι γονείς και των δύο νεόνυμφων χορηγούν συνήθως κάποιο ποσό ή διαμέρισμα, στο οποίο οι νεόνυμφοι μπορούν να αρχίσουν την κοινή ζωή τους. Τα πεθερικά συνήθως εξακολουθούν να συνδράμουν το νεόνυμφο ζευγάρι, κυρίως σε ότι αφορά την ανατροφή των εγγονών, καθώς το δίκτυο των προνηπιακών σταθμών είναι ιδιαίτερα προβληματικό στην Ελλάδα. Οι παππούδες και οι γιαγιάδες τρέφουν μεγάλη αδυναμία για τα εγγόνια τα οποία συχνά «παραχαϊδεύουν» (είναι γνωστή η παροιμία «του παιδιού μου το παιδί, δυό φορές παιδί»). Δεν λείπουν ωστόσο και οι παραμβάσεις των πεθερικών στη

λειτουργία των νεόνυμφων, πράγμα που πολλές φορές προκαλεί προβλήματα και δυσλειτουργίες.

ΔΙΑΖΥΓΙΟ

Το ποσοστό των διαζυγίων στην Ελλάδα βρισκόταν μέχρι τη δεκαετία του '90 στις χαμηλότερες θέσεις της Ευρώπης (διαλυόταν ένας στους δέκα γάμους). Αυτό εξηγείται από το γεγονός ότι ο γάμος, όπως άλλωστε και σε παρόμοιες παραδοσιακές κοινωνίες, αποτελούσε κι εξακολουθεί να αποτελεί ένα σημαντικό γεγονός όχι μόνο για τους δύο συζύγους αλλά και για τις οικογένειές τους, με την έννοια ότι δημιουργείται μια πολύ σημαντική κοινωνική σχέση ανάμεσα σε δύο μεγάλες ομάδες: των συγγενών του ενός συζύγου και των συγγενών του άλλου. Είναι μια σχέση συνεργασίας, αλληλεγγύης και κοινής προστασίας. Σε περίπτωση διάλυσης του γάμου διαλύεται και η «κοινωνική συμμαχία» και οι συγγενείς μεταβάλλονται πολλές φορές σε αντίπαλα στρατόπεδα που παλαιότερα μπορούσαν σε ορισμένες περιοχές να καταλήξουν ακόμα και σε **«βεντέτες»**.

Τις τελευταίες δεκαετίες οι άντρες έχουν πάψει να έχουν τον πρωταρχικό ρόλο στη λύση των οικονομικών του σπιτιού, αφού οι γυναίκες συνεισφέρουν τα ίδια στις περισσότερες περιπτώσεις. Η χειραφέτηση των γυναικών οδήγησε σε μια ραγδαία αύξηση των διαζυγίων. Σύμφωνα με την έρευνα που έκανε το Ινστιτούτο Ψυχικής και Σεξουαλικής Υγείας, υπολογίζεται ότι στις ημέρες μας 1 στους 4 γάμους καταλήγει σε διαζύγιο. Η αύξηση του ποσοστού των διαζυγίων είναι μεγάλη, αν αναλογιστεί κανείς ότι στη δεκαετία του '80 το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 1 στους 10 γάμους. Επιπλέον, υπολογίζονταν ότι το 2010 περίπου 1 στους 2 γάμους θα οδηγείται σε διαζύγιο. Αυτοί οι υπολογισμοί ωστόσο δεν επιβεβαιώνονται, τουλάχιστον προς ώρας, λόγω των δυσμενών συνεπειών της οικονομικής κρίσης που πλήτει την ελληνική κοινωνία. Η κρίσιμη περίοδος για τους περισσότερους γάμους είναι όταν το ζευγάρι φτάνει στην ηλικία μεταξύ 40 και 50, οπότε έρχεται η πρώτη κρίση της μέσης ηλικίας: Η έξοδος των παιδιών από το σπίτι είναι συχνά σημαντική αφορμή για την κρίση της συζυγικής σχέσης. Το αλκοόλ, τα ναρκωτικά και η χαρτοπαιξία δεν έχουν στη διάλυση των ελληνικών γάμων το ίδιο ειδικό βάρος με αυτό της Τσεχίας. Σύμφωνα με ορισμένους υπολογισμούς επτά στα δέκα διαζύγια έχουν αιτία τα συζυγική απιστία και μόνο ένα στα δέκα έχει αιτία τους συγγενείς, συνήθως τις παραμβάσεις των πεθερικών.